

Podiplomska šola SRC SAZU

Ime in priimek študentke: **Valerija Zabret**

Študij: **Primerjalni študij idej in kultur (3. stopnja)**

Modul: **Interdisciplinarni študij institucij in družbe 21. stoletja – politike, ekonomije, tehnologije, epistemologije**

Mentorica: **dr. Marina Gržinić Mauhler**

Somentorica: **dr. Nina Cvar**

Naslov doktorske disertacije: **Obogatena resničnost: Apropriacija prostora in identitete v času transhumanizma**

Doktorska disertacija obravnava tehnologijo obogatene resničnosti kot enega osrednjih epistemoloških in političnih fenomenov sodobne tehnološke dobe. Temeljno izhodišče disertacije je teza, da obogatena resničnost ni zgolj tehničen pripomoček ali vizualni medij, temveč kompleksni aparat, ki temeljito preoblikuje zaznavne pogoje realnosti, načine konstituiranja subjektivnosti in produkcijo prostora. Disertacija zastavlja vprašanje, ki presega zgolj tehnološko raven, in sicer raziskuje, kako sodobne digitalne tehnologije soustvarjajo razmerja med posameznikom, institucijami in oblastjo, ter kakšne so politične in etične posledice teh transformacij za sodobnega subjekta.

Raziskava je zasnovana na presečišču filozofije, kritične teorije, medijskih študij in sodobnih tehnoloških diskurzov. Metodološko združuje filozofsko konceptualno analizo s kritično analizo institucionalnih in tehnoloških praks.

Metodološko jedro disertacije tvori analiza štirih ključnih konceptualnih relacij, ki strukturirajo celotno argumentacijo. Prve tri so triadne: razmerje med človekom, individuumom in subjektom; razmerje med naravnim in umetnim ter razmerje med aparati, sistemi in tehnologijo. Četrta relacija, ki je binarna in hkrati dinamična, se vzpostavlja med resničnostjo, obogateno resničnostjo in umetno inteligenco. Te relacije niso razumljene kot statične opozicije, temveč kot polja napetosti, v katerih se odvijajo temeljne transformacije subjektivnosti, percepcije in oblasti. Prav skozi njihovo sistematično analizo disertacija pokaže, da obogatena resničnost ne deluje na robu teh razmerij, temveč v njihovem samem središču.

Za analizo teh relacij je bil izbran teoretski korpus, ki ga odlikuje skupna pozornost do razmerij moči, materialnosti in subjektivacije; lastnosti, brez katerih bi ostala obogatena resničnost le tehničen pojav brez družbene in politične razsežnosti: 1. Foucaulteva analiza biopolitike in disciplinarne oblasti tvori temeljni interpretativni okvir za razumevanje, kako obogatena resničnost strukturira zaznavne pogoje realnosti in soustvarja nove oblike nadzora; 2. Althusserjevo razumevanje ideologije kot materialne prakse razkriva materialnost teh procesov: tehnologija torej ni le skupek idej, ampak praksa, ki deluje skozi konkretne infrastrukture, rituale in institucije; 3. Posthumanistični okvir, kot ga razvijajo Haraway,

Braidotti in Hayles, odpira prostor za premislek o subjektu kot relacijski in hibridni entiteti, ki je neločljivo vpeta v tehnološke mreže in ki skupaj z vmesnikom šele nastaja; 4. Freudova analiza simbolnega reda je aplicirana na logiko algoritmičnih normativnosti, Lyotardova pa na vprašanje legitimacije vednosti v postmodernih tehnoloških okoljih; 5. Dekolonialna perspektiva, ki jo zastopajo Quijano, Wynter in Mignolo, razširja analizo onkraj zahodnih epistemologij in pokaže, da obogatena resničnost kot globalna infrastruktura zaznave nosi s sabo konkretne zgodovinske matrice moči, medtem ko sta Virilio in Baudrillard vpeljana kot ključna za razumevanje militarizacije percepcije in simulakralne logike digitalnih okolij; kot konceptualna horizontala, diseratacija sloni na Deleuzovi tezi o družbi nadzora, s čimer raziskava analizira status modulacijske oblasti v aktualni družbeni formaciji.

Disertacija nadalje ugotavlja, da transhumanistične obljube kognitivne optimizacije in razširitve človeških zmožnosti pogosto reproducirajo obstoječe biopolitične hierarhije namesto da bi jih razreševale. Winnerjev argument, da tehnološki artefakti vsebujejo politiko, je tu ključen: obogatena resničnost ne razširja le percepcije, ampak naturalizira določene režime oblasti in interpretativne okvire, ki so vanje strukturno vpisani že v samem procesu načrtovanja. Tehnološke inovacije so zato vedno tudi politična dejanja, ki zahtevajo kritično in demokratično presojo.

In ravno zato – paradoksalno – čeprav je transhumanizem izpostavljen že v naslovu disertacije, raziskovalno delo predlaga, da je kritični posthumanizem odgovor nanj, saj omogoča analizo tehnologije skozi prizmo razmerij moči, zgodovinskih neenakosti in institucionalnih struktur ter s tem presega tako tehnološki determinizem kot nekritični tehnološki optimizem. Tehnologija je v disertaciji razumljena kot materialno-diskurzivni aparat, ki posreduje obstoječe realnosti in jih hkrati aktivno soustvarja.

Osrednji konceptualni prispevek disertacije je razvoj pojma vizualne epistemologije, ki pokaže, da digitalne podobe danes niso več zgolj reprezentacije sveta, temveč operativni elementi, ki organizirajo prostor, usmerjajo pozornost in neposredno vplivajo na odločanje. Obogatena resničnost v tem okviru zaznamuje odločilni prehod od reprezentacije k aktivni konstrukciji realnosti: fizični prostor se prepleta z algoritmično generiranimi informacijskimi plastmi, ki ga pomensko preurejajo in s tem soustvarjajo novo ontologijo prostora, v kateri fizično in digitalno ne stojita več v opoziciji, temveč v stalni ko-produkciji.

Posebno analitično polje v disertaciji predstavlja vojaški kontekst. Preko Althusserjeve analize institucij se pokaže, da so bile vojaške institucije zgodovinsko ključni razvojni akterji vizualnih, navigacijskih in informacijskih tehnologij, kar omogoča zgoščeno in konceptualno razvidno analizo razmerja med tehnologijo, institucijami in subjektivnostjo. Analiza nekinetičnih vojaških operacij demonstrira, da obogatena resničnost v teh okoljih deluje kot epistemološki aparat, ki strukturira zaznavo prostora in oblikuje operativno realnost; algoritmični sloji informacij vplivajo na orientacijo, interpretacijo in odločanje posameznika na način, ki ga ta pogosto ne prepozna kot obliko nadzora. Odpirajo se vprašanja o avtomatiziranem zaupanju v tehnologijo, postopnem zmanjševanju posameznikove avtonomije in novih oblikah institucionalnega upravljanja. Mbembejev koncept nekropolitike v tem kontekstu razkrije, da obogatena resničnost v vojaških aplikacijah aktivno sodeluje pri

produkciji vrednosti življenja; pri razlikovanju med življenji, ki jih je treba zaščititi, in tistimi, ki so izpostavljena tveganju.

Disertacija prispeva k razumevanju sodobnih tehnoloških transformacij na treh ravneh: 1. na konceptualni ravni uvede pojem vizualne epistemologije kot izvirnega analitičnega orodja za preučevanje, kako digitalne tehnologije strukturirajo vednost in percepcijo; 2. na teoretski ravni vzpostavi sintezo kritičnega posthumanizma, Foucaulteve biopolitike in dekolonialne teorije za analizo obogatene resničnosti, ki presega dosedanje instrumentalne in tehnološko-determinirane pristope k tej tematiki; 3. na empirično-analitični ravni razvije model razumevanja vojaških institucij kot laboratorijev subjektivacije, v katerih se oblikujejo tehnologije, ki nato strukturirajo tudi civilno realnost. S tem disertacija odpira nova vprašanja o mestu subjekta, demokratičnem upravljanju algoritmov percepcije, etiki sobivanja in nujnosti dekolonialne rekonstrukcije tehnološke imaginacije kot pogoju za bolj pravično in kritično reflektirano razmerje med človekom, tehnologijo in svetom.

Sklepni poudarek disertacije je, da apropiacija prostora v dobi obogatene resničnosti pomeni apropiacijo pogojev zaznave, identitete in politične imaginacije. Obogatena resničnost preoblikuje prostor v podatkovno polje, subjekt v operativno enoto in identiteto v algoritmično profilirano entiteto. To ni konec človeka, temveč transformacija humanističnega modela subjekta v posthumano konfiguracijo, ki zahteva nove etične in politične kategorije mišljenja; kategorije, ki jih veljavni filozofski in politični jeziki še nimajo povsem razvitih.